

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақола олий таълим тизимида ғоявий тарбия орқали талабаларнинг ижтимоий вақолатларини шакллантиришнинг технологик масалалари, шунингдек, бу орқали рақобатбардош кадрларни тайёрлашда салбий таъсир кўрсатаётган айрим омилларни аниқлашга қаратилган.

РЕЗЮМЕ

Данная статья направлена на выявление технологических вопросов формирования социальных полномочий студентов в системе высшего образования, а также факторов, которые негативно влияют на подготовку конкурентных специалистов в образовательном процессе.

SUMMARY

This article is aimed at identifying technological issues of the formation of students social powers in the higher education system, as well as factors that negatively affect the training of competitive specialists in the educational process.

БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРНИНГ КАСБИЙ - ПЕДАГОГИК ИЖОДКОРЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ДИДАКТИК ХУСУСИЯТЛАРИ

О.А.Қўйсннов – педагогика фанлари доктори (DSc), доцент
Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси бошлиғи ўринбосари

Таянч сўзлар: касбий-педагогик компетенция, технология, киёсий таҳлил, педагогик жараён, дидактик тизим, интеграция-лаш, компетенция, баҳолаш, кўникмалар ва малакалар.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая компетентность, технология, сравнительный анализ, педагогический процесс, дидактическая система, интеграция, компетентность, оценка, навыки и компетенции.

Key words: professional and pedagogical competence, technology, comparative analysis, pedagogical process, didactic system, integration, competence, assessment, skills and abilities.

Ўзбекистон Республикаси олий таълим муассасалари малака талабалари бўлажак ўқитувчиларга қўйиладиган янги, янада юқори талаблари билан бир қаторда бўлажак ўқитувчиларнинг касбий-педагогик ижодкорлигини шакллантиришнинг педагогик шарт-шароитлари, механизми, методлари ҳамда технологияларини ишлаб чиқишга ҳам алоҳида эътибор қаратмоқда.

Шахснинг ўзига хос, интегратив сифати ҳисобланадиган компетентлик тизимни ҳосил қилувчи, марказий компоненти – билиш воситаларига оид компетентлик иккита таркибий қисм: моддий-мотивацион ва рефлексивлик - креативликдан иборатлиги ҳамда назарий ва амалий билимларни амалий ҳаракатларнинг мослашувчан, ўзгарувчан ва тезкор шаклларига қўчиришни таъминлаши тўғрисидаги асосий қондани амалга ошириш учун ўқитиш жараёнини сезиларли даражада ўзгартириш талаб этилади.

Педагогикага оид замонавий адабиётларда педагогик жараён куйидаги ўзаро боғлиқ бўлган компонентлар тизимидан иборат деб таъкидланади: 1) фаолиятнинг мақсадлари; 2) таълим берувчи; 3) таълим олувчи; 4) фаолият мазмуни; 5) фаолият шакллари; 6) фаолият воситалари ва усуллари; 7) фаолият натижаси.

Таълим жараёни тизимини ҳосил қилувчи тушунчалар – таълимнинг мақсади, таълим берувчиларнинг фаолияти (ўқитиш), таълим олувчиларнинг фаолияти (ўқиш) ва натижа.

Замонавий таълимнинг мақсадида жамият тараққиётининг асосий ғояларига мос келадиган мутахассиснинг тайёргарлигига қўйиладиган ижтимоий талаблар мажмуаси акс этади. Таълим муассасаси, у билан бирга педагог, мавҳум шаклда ифодаланган, умумлаштирилган мақсадли йўлланмалар (ижтимоий буюртма) олади. Таълим жараёнини ташкил этиш пайтида мақсадлар ойдинлаштирилади, аниқ-равшан шакллантирилади. Мақсадларни аниқлаштиришнинг ўзига хос мантикий занжири қурилади:

- жамиятнинг умумий талаблари;
- таълим тизимининг вазибалари;
- муайян таълим муассасасининг мақсадлари;
- мутахассисни тайёрлаш бўйича ўқув дастурлари мажмуасининг умумий мақсадлари;
- соҳага оид фаннинг (дастурнинг) умумий мақсадлари;
- боблар ва мавзуларнинг мақсадлари;

– машғулотнинг мақсадлари ва ҳ.. бошқача қилиб айтганда, тизимнинг ҳар бир тармоғи, таълим тизимининг ҳар бир элементи нисбатан хусусий мақсадни амалга ошира туриб, умумий мақсадни амалга ошириш учун хизмат қилади. Таълим тизимининг ягона мақсади унинг тармоқлари ва элементлари мақсадлари тузилмасининг ёйилмаси кўринишида акс эттирилади ва унинг энг юқори чўққиси асосий пировард мақсадни ифодалайди. Анъанавий таълим тизими шароитларида мақсаднинг таълим мазмунига йўналтирилганлиги мақсад ва мазмуннинг ўзаро мос бўлишига олиб келади:

- мақсад – фаннинг асосларини ўзлаштириш;
- мазмун – билим ва кўникмаларда ифодаланган ана шу асосларнинг ўзи.

Замонавий талабаларга жавоб берадиган таълим тизимида эса, мақсад – инсоннинг шахсий имкониятларини ўстириш, илгаридан маълум бўлмаган предметларга оид ва ижтимоий вазиятларда ўзининг компетентлигини намоён қила олиш қобилиятларини ривожлантиришдан иборат, бунда мазмун – шу мақсадга эришишни таъминловчиларнинг барчасидир.

Таълим технологиялари таълимни ўқитувчининг ўзи маъсулиятни шахсан ўз бўйнига олган ҳолда, кафолатланган натижага эга бўлган технологик жараён даражасига олиб чиқувчи дидактик ёндошувлар ва дидактик воситалар жадал равишда ишлаб чиқилмоқда.

Умуман олганда янги типдаги таълим тизимида ўқув маълумотлари кўринишида ифодаланган илгариги тажрибаларни ўзлаштиришга қаратилган таълимдан бўлажак касбий фаолиятда дуч келинадиган вазиятларга тайёр бўлишга қаратилган, умуман олганда келажакка йўналтирилган таълимга ўтиш кўзда тутилади. Таълим олувчи фаолиятининг мақсади ахборот кўринишига эга бўлган ижтимоий тажрибанинг маълум бир қисмини ўзлаштириш эмас, авваломбор билимлардан фойдаланган ҳолда бўлажак касбий фаолиятни амалга ошира билиш ҳамда бутун умри давомида янги билимларни эгаллаб бора олиш қобилиятларини шакллантириш ва ривожлантиришдан иборат бўлади. Бошқача қилиб айтганда, бундай таълим инсонга ўз-ўзини такомиллаштириш механизмининг “ўрнатиш”дан иборат бўлади.

Қуйидаги жадвалда таълимга анъанавий ва компетентликка йўналтирилган ёндошувларнинг киёсий тавсифи келтирилган.

1-жадвал. Таълимга анъанавий ва компетентликка йўналтирилган ёндашувларнинг қиёсий тавсифи

№	Таълим жараёни элементлари	Анъанавий ёндашув	Компетентликка йўналтирилган ёндашув
1	Мақсадлар	Билим, кўникма ва малакаларни шакллантиришга йўналтирилган	Компетенцияларни шакллантиришга йўналтирилган
2	Таълим дастурлари (таълим мазмуни)	Давлат таълим стандартини амалга оширади	Касбий-таълимий дастурларни ўзлаштиришга қаратилган индивидуал йўналиш
3	Таълимни ташкил этиш шакллари	Таълимни синф-дарс, аудиторияда ташкил этиш (60-100% ўқув вақти – аудитория машғулоти, 0-40% – мустақил таълим)	Индивидуал равишда ишлаш, жуфтликда, кичик гуруҳларда (7+2) ва катта гуруҳларда (25) ишлаш
4	Педагогик жараёни ташкил этиш ва амалга ошириш методлари	Ўқитишнинг синф-дарс тизими доирасидаги методлар	Касбий-таълимий дастурларни ўзлаштиришнинг индивидуал ва компетентлик ёндашуви йўналтирилган методлари
5	Педагоглар фаолиятининг жараёндаги ўрни	“Насихатгўй”, “ахборот берувчи”, “баҳолавчи”	“Ҳамкор”, “маслаҳатчи”, “ёрдамчи”, “воситачи”
6	Таълим олувчилар фаолиятининг жараёндаги ўрни	“Тингловчи”, “қабул қилувчи”, “хотирасида сақловчи”	“Ҳамкор”, “тажриба ўтказувчи”, “тадқиқотчи”, “конструктор-яратувчи”
7	Таълим муассасасини бошқариш тузилмаси	Тузилма таълим муассасаси фаолиятини юритишга йўналтирилган	Тузилма таълим муассасасини ривожлантиришга йўналтирилган
8	Таълим натижаларини назорат қилиш ва баҳолаш	Билим, кўникма ва малакаларнинг шаклланишини текширишга йўналтирилган (имтиҳонлар, тестлар ва ҳоказо)	Мутахассиснинг касбий ва шахсий жиҳатлардан ривожланиш даражасини аниқлашга йўналтирилган

Келтирилган тавсифларни таҳлил этиш натижасида таълимга компетентли ёндашувнинг шаклланиш шарт-шароитларини аниқлаб олиш мумкин:

– билимлар изланиш ва фикрлаш фаолиятлари, ижод жараёни махсули сифатида турли хил шаклларда тизимли, фанлараро ҳамда умумлаштирилган ҳолда берилади;

– педагог “бошқарувчи”, “ҳамкор” сифатида намоён бўлади, яъни, ҳамкорлик қилиш, демократик равишда таъсир ўтказиш, ёрдам бериш, руҳлантириш, талабанинг шахсий ташаббусларига эътиборли бўлиш, унинг шахсини ривожлантиришга интилиш позициясини эгаллайди;

– профессор-ўқитувчилар ва талабалар билан фаол ҳамкорлик қилишга, бир-бирини қўллаб-қувватлаш ва ўзаро маъсулиятлилик муҳитини яратишга йўналтирилган;

– таълим олувчилар учун таълим ва тарбияни

ташкил этишнинг гуруҳли шакллари орқали шахслараро муносабатлар ва мулоқотнинг хилма-хил шакллари амалий равишда ўзлаштиришлари, ҳамкорликда ишлаш ва ижод қилиш қувончини ҳис этишлари учун шарт-шароитлар яратилади;

– ҳаракат ва ҳулқ-атворларнинг олдиндан белгилаб қўйилган намунасига мослигини баҳолашдан воз кечиш.

Касб таълими ўқитувчиларининг маданий-генетик жараён махсули сифатида компетентли ёндашувли таълим асосида тайёрланиши уларда зарурий шахсий, касбий ва индивидуал сифатлар ҳамда касбий-педагогик компетенцияларни таркиб топтириш учун асос вазифасини ўтайди. Бу эса бўлажак ўқитувчи шахсининг давлат таълим стандартлари ва ижтимоий буюртмачи талабларига тўла жавоб берувчи касбий компетентли етук мутахассис сифатида касбий шаклланишини таъминлайди.

Адабиётлар

1. Қўйсенов О.А., Муслимов Н.А. Касб таълими ўқитувчиларини тайёрлашда мустақил таълимни ташкил этишнинг назарияси ва методикаси. Монография. –Т.:“Фан”, 2009. 92-б.
2. Исмаилова З.К. Талабаларнинг касбий педагогик малакаларини шакллантириш: Дисс. ... пед. фан. ном. – Т.: 2000. 186-б.
3. Kuysinov O.A. Developing Professional-Pedagogical Creativity of Future Professional Education Teachers based on Competencial Approach // Eastern European Scientific Journal. - Germany, 2018. №4. – P.257-263. (13.00.00; №1).
4. Муслимов Н.А. Бўлажак ўқитувчининг лойиҳалаш фаолияти. 2012. Ўқув қўлланма. 6,1 б.т.

РЕЗЮМЕ

Мақолада бўлажак ўқитувчиларнинг касбий-педагогик ижодкорлигини ривожлантиришнинг дидактик, педагогик ва методик хусусиятлари ҳамда компетентли ёндашув асосида ўқитувчиларни тайёрлаш масалалари ёритилган.

РЕЗЮМЕ

В статье описаны дидактические, педагогические и методические особенности развития профессионально-педагогического творчества будущих учителей, а также процесс подготовки учителей на основе грамотности.

SUMMARY

The article describes the didactic, pedagogical and methodological features of the development of professional and pedagogical creativity of future teachers, as well as the process of training teachers based on literacy.